

Tíðargrein

»»Søgan fer at fríkenna meg««

»Søgan fer at fríkenna meg«. Orðini eigur Fidel Castro, ið andaðist fríggjadagin 25. november, 90 ára gamal. Tá vit hyggja eftir 20. øld, kemst ikki uttanum Fidel Castro, sum hevur havt stóran týdning fyri heimssøguna. Í Miami fegnast eksilkubanar á gøtunum, meðan Kuba hevur lýst almenna landasorg í níggju dagar. Nú er spennandi, hvussu framtíðin hjá Kuba sær út, og um søgan veruliga fer at fríkenna Fidel Castro

Tað er kanska lagnunnar speisemi, at sosialistiski leiðarin hjá Kuba í næstan fimm áratiggju, doyði á Black Friday – ein stórkapitalistiskur dagur. Fidel Castro var stórir mótstøðumaður móti kapitalismuni og amerikansku imperialismuni. Meðan hann las jura gjørdist hann virkin ímóti stýrinum hjá Fulgencio Batista. Batista var einaræðisharri í Kuba frá 1952 til 1959, tá ið 26. juli-rørslan við Fidel Castro á odda koppaði honum. Batista var stuðlaður av USA, og afturfyri lovaði hann amerikanskar fyrirtekur at hava virksema í Kuba. Eisini fór nógurvur organiseraður kriminaliteturin fram av amerikanskari mafiu í Kuba.

Í 1952 gerst Batista forseti í Kuba gjøgnum eitt hernaðarkvett. Hann var sum heild illa dæmdur av nógvum kubanum, og stórt ynski var at fáa hann frá. 26. juli 1953 stendur Fidel Castro á odda fyri einum áløpi á Moncada konsernuna, ið var ein hernaðarstöð, saman við yvir 100 øðrum militantum kubanum. Áløpið miseydnast tó, og 61 fólk hjá Fidel Castro verða dripin og 51 tikin til fanga – m.a. beiggjarnir Fidel og Raul Castro. Teir verða settir í fongsul í ávikavist 15 og 13 ár. Tað var til rættargongdina, har Fidel sum juristur varði seg sjálvan, helt fyra tímar longu røðuna, har hann endaði við at siga kendu orðini: »søgan fer at fríkenna meg«. Beiggjarnir báðir vóru tó leyslatnir sum politiskir fangar aftaná bert

tvey ár í fongsli eftir fólksligum trýsti. Hetta kom Batista at angra.

Aftaná eina tíð í útlegd í Meksiko møtti Fidel uppreistrarsinnaðar eksilkubanar umframt argentinan Che Guevara. Desember 1956 fór herliðið, 26. juli-rørslan uppkallað eftir Moncada áløpið, við bátinum Granma aftur til Kuba. Málið var ein vápnað kollvelting móti Batista. Eitt gurilljakríggj, sum varði fram til januar 1959, tá ið 26. juli-rørslan setti Batista av, og tók valdið. Yvir 5000 fólk doyðu undir kollveltingini.

Aftaná væleydnaðu kollveltingina var Fidel Castro á vitjan í USA í 11 dagar. Her lovaði hann demokratisk val og greiddi frá, at teir ikki vóru kommunistar. Men kubanska stjórnin fór skjótt í gongd við at ognartaka amerikanskar fyrirtekur í Kuba umframt at gera nýskipanir innan landbúnaðin og at læra fólk at lesa og skriva. Demokratisk val komu tó ongantíð, og í 1961 kunngerð Fidel, at hann er "sosialistur, marxistur og leninistur". Kuba varð skipað sum kommunistiskt einfloksskipan. Kuba gerst sosialistisk og Sovjetsamveldið gerst tættasti samstarvsfelagið hjá Kuba.

Tað, ið serliga hevur skrivað Fidel Castro í søgubøkurnar er Kubakreppan, sum varði í 13 dagar í oktober 1962. Fólk sótu negld frammanfyri útvarpstólini hesar dagar, tí at tey vóru bangin fyri, at kjarnorkukríggj fór at bresta á millum USA og Sovjetsamveldið. Sovjetsamveldið setti rakettir upp á Kuba, eftir ynski frá kubansku

stjórnini, sum aftursvar til amerikansku innrásina í Kuba í 1961, sum tó var niðurbard av kubanum, og rakettupstillingarnar hjá USA í Turkalandi og Italia. Rakettirnar á Kuba kundu raka Washington uppá stutta tíð. 28. oktober 1962 kunngjörði Nikita Khrustjov, sovjetskur leiðari, at rakettirnar fóru at verða tiknar niður aftur. Fidel Castro var í øðini, tí hann ikki var við til at taka hesa avgerð. Hann var í veruleikanum til reiðar at nýta rakettirnar. Hetta er ein av týdningarmiklastu hendingunum undir Kalda Krígunum, og tað nærmasta vit eru komin eitt veruligt kjarnorkukríggj.

Tað sigst, at amerikanska fregnartænastan CIA hevur roynt at tikið Fidel Castro av døgum yvir 600 ferðir. Nógvar av royndunum minna um aktiónfilmar, har CIA m.a. hevur roynt at koyrt sprengievnið í eina sigar, koyrt eitur í eitt milkshake og fylt ein talarastól við sprengievnum. Fidel hevur sagt, at um tað var ein ítróttargrein at yvirleva drápsroyndir, so var hann heimsmeistari.

Hvørja leið fer Kuba í framtíðini?

Fáar av stóru hetjunum frá kollveltingini eru á lívi í dag. Ungdómurin hevur ikki somu kenslur fyri kollveltingina sum eldra ættarliði, og nógv ynskja broyting. Che Guevara, Camilo Cienfuegos og nú Fidel Castro eru allir farnir. Saman við Raul Castro, beiggi Fidel og kubanskur forseti síðani 2008, eru teir ímyndirnar

av kollveltingini. Tá Raul fer, so prýða teir bert veggir, pengaseðlar og t-shirtir, og kollveltingin gerst í størri mun søga. Tó, at tað eru nøkur ár síðani Fidel Castro fór frá vegna sjúku, so hevur hann framvegis havt týdning sum ein ímynd av kollveltingini og kubansku skipanini.

Kubanska samfelagsskipanin er nakað broytt seinastu árin. Aftaná at Sovjetsamveldið fall, hevur Kuba havt tað tungt fíggjarliga og hava leita eftir nýggjum marknaðum runt um í heiminum. Ein ávís búskaparlig liberalisering er farin fram innan t.d. ferðavinnuna og bústaðarmarknaðinum. Tó, at Kuba hevur opnað búskapin nakað, so tykist ikki at ætlanin er at broyta búskaparligu skipanina eins nóg og t.d. Vjetnam og Kina hava gjørt. Tey eru eisini einaræðir við kommunistaflokki á odda, men sum í stóran mun eru farnar yvir til marknaðarbúskap.

Umheimurin um Fidel

Nógvir politiskir leiðarar hava víst samkenslu aftaná deyða Fidels. Leiðarar sum Vladimir Putin, Evo Morales, François Hollande, Frans pávi, Ban Ki Moon, Bashar Al-Assad og Xi Jinping, fyri at nevna nakrar.

Tað sæst, at tað eru sera ymsir leiðarar, ið senda samkenslukvøður til Kuba: demokratiskt valdir forsetar, einaræðisharar og enntá pávin. Úr Føroyum hava vit ikki hoyrt frá lögmanni.

Barack Obama, ið er amerikanskur forseti í nakrar vikur afturat, hevur eisini víst samkenslu til

familjuna. Samstundis sigur hann, at USA og Kuba framhaldandi eiga at betra um viðurskiftini landanna ímillum, aftaná at sambandið hevur verið fullkomiliga kvett næstan líka síðani kollveltingina í 1959. Donald Trump, komandi forseti hjá USA, hevur tó heilt øðrvísi retorikk. Arvurin eftir Fidel Castro og kommunistiska stýrið er óhugsandi pínsla, fátækt, stuldur og brot á mannarættindi, sigur Trump.

Retorikkurin hjá Trump er hin sami, sum ymsir amerikanskir forsetar hava brúkt síðani kommunistiska stýrið tók við. Obama og Raul Castro hava seinnu árin roynt at normalisera støðuna landanna ímillum, men nógv bendir á, at Trump fer burtur frá hesari

